

Dansk spejderarbejde i Flensborg 1919-1939

– en kasterbold i grænsekampen

af JESPER BOLUND NIELSEN

I Sønderjyske Årbøger 1991 har forhenværende amtsborgmester Erik Jessen beskrevet, hvordan de første danske spejderkorps i Sønderjylland blev oprettet i 1919. De var meget aktive i den danske bevægelse op til afstemningerne i 1920, og efter genforeningen blev de danske spejdere i Nordslesvig et vigtigt led i det dansk-nationale arbejde, der integrerede flertalsbefolkningen i det danske samfund. Også i Flensborg blev spejderne et meget synligt led i det dansk-nationale arbejde, hvis formål var med tiden at (gen)vinde byen for danskheden. Den klare nationale holdning førte til opgør med KFUM, kommunismen og nationalsocialismen.¹

Der var to ideologiske røde tråde i det danske spejderarbejde i Flensborg. Den ene var i lighed med al anden spejdersport legende at bringe drenge og piger gode normer og færdigheder, således at de fik et godt grundlag for et virksomt voksenliv.

Det anden røde tråd var en dansk-national holdning. Spejderarbejdet var en del af den danske bevægelse i Flensborg. Drengene og pigerne skulle ikke bare vokse op som gode borgere. Spejderarbejdet skulle gøre dem til gode danske borgere, som altid var villige til at yde en indsats for Flensborgs danskhed.

Det førte til, at spejderne i Flensborg måtte fravælge verdensspejderen internationalisme. Den nationale indstilling bevirkede også, at spejderne i Flensborg måtte tage afstand fra KFUM-spejderne, der satte den kristne forkyndelse i højsædet. De to totalitære ideologier, kommunisme og nazisme, blev begge afvist om end med forskellig argumentation, fordi de ikke kunne forenes med spejderen nationale arbejde.

Spejderne i Flensborg havde en langt bredere social basis, end andre spejderkorps havde på den tid. De modtog økonomisk støtte fra Danmark, hvorfor man kunne optage medlemmer, som ellers ikke havde råd at være spejdere.

Alt dette medførte, at dansk spejderarbejde i 1920'ernes og 1930'ernes Flensborg i vid udstrækning blev anderledes end spejdersport i Danmark.

Danske spejdere kommer til Flensborg i 1919

De første danske spejdere, der kom til Flensborg, tilhørte KFUM. De kom ombord på skibet »Ægir« i maj 1919 og inviterede 11 drenge, deriblandt den senere korpschef Svend Johannsen (1903-1978), til at deltage i en spejderlejr i Danmark. Da drengene kom tilbage til Flensborg, stiftede de den 10. august 1919 »Dansk Spejderkorps Flensborg«. Spejderne var klædt i grønne KFUM-uniformer, men i modsætning til KFUM-spejderne i Danmark, der anvendte spejdersporten som led i forkyndelsen, lagde Flensborg-spejderne mere vægt på at vise deres danske sindelag ved at bære uniformerne på gader og stræder.² Allerede fra sin begyndelse var Dansk Spejderkorps Flensborg fremfor alt dansk. Det skulle få betydning under afstemningskampen i 1920, der i Flensborg blev udkæmpet under skarpere former end i Nordslesvig.

Få uger efter at »Dansk Spejderkorps Flensborg« var blevet stiftet, ankom et fransk krigsskib til Flensborg. Danskerne anså det for at være en stor moralsk opmuntring, at en af sejrherrene i 1. verdenskrig viste sig i Flensborg, så en delegation dansksindede kom ombord og bød franskmændene velkommen. Spejderne ville også gerne hylde franskmændene, så de marcherede i uniform hen til skibet, mens de sang danske sange. En gruppe tyske matroser blev så vrede herover, at de smed sten efter spejderdrengene, som dog kom uskadte ombord. Dér blev de beværtet med chokolade, så en film om sejrsparsaden i Paris, og takkede herfor ved at synge danske fædrelandssange. For at undgå at få tæv af de tyske matroser blev spejderne efter mørkets frembrud sejlet til den modsatte fjordbred, hvorefter den lange hjemtur kunne begynde. Tæv undgik spejderne imidlertid ikke, idet de, der den næste dag gik i skole, fik bank enten af de tyske skoleelever eller lærerne.

I spejderkorpsets første tid lagde man ikke vægt på spejdersport, fordi man manglede både instruktører og telte. En enkelt spejderlejr blev dog gennemført i oktober 1919 nær Kobbermøllen. Da man manglede telte, overnattede man i en selvbygget hytte. Da spejderne marcherede hjem gennem Flensborg, råbte dansksindede hurra og

I afstemningstiden 1919-1920 var de danske spejdere frontkæmpere i kampen for Flensborg, hvilket fremgår af dette postkort. Fra venstre ses spejderne Viggo Lausten, Christian Hansen-Damm og Svend Johannsen iført KFUM-spejderuniformer. På billedet har de tre drenge taget opstilling foran Dannebrog og Den tapre Landsoldat. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

tysksindede skældsord.³ Dansk Spejderkorps Flensborg var således et nationalt korps, og der var langt til den internationale forståelse, som i disse år blev spejderbevægelsens idégrundlag.

Forholdet til tyske spejdere

Efter 1. verdenskrigs afslutning indbød spejderpioneren Baden-Powell (1857-1941) i 1920 til jamboree i London, og i løbet af denne blev grundstenen til verdensspejderbevægelsen lagt. Der deltog både spejdere fra lande i det engelske imperium og fra ikke-engelske lande, heriblandt også ikke-europæiske lande. I løbet af jamboreen slog Baden-Powell fast, at spejderbevægelsen var international, og at spejdere fra forskellige lande, religioner og hudfarver var spejderbrødre.

I Flensborg slog denne tanke ikke rigtig igennem. Vel foreslog byens tyske spejdere i efteråret 1919, at danske og tyske spejdere skulle samles i ét korps med en dansk- og en tysktalende afdeling. Men de danske spejdere afslog forslaget, fordi det fædreland, som er omtalt i spejderlovens § 2, for dem var Danmark, mens det for de tyske spejdere var Tyskland.

Afstemningskampen kulminerede i begyndelsen af 1920. I januar 1920 tog Den internationale Kommission (CIS) hovedkvarter i Flensborg, og den 24. januar 1920 måtte de tyske myndigheder forlade byen. Derved overgik den udøvende magt til franske alpejægere og engelsk infanteri, hvorved det tyske nederlag i 1. verdenskrig blev synliggjort på alle gader og stræder, hvilket det ikke blev i f.eks. Hamborg eller Berlin.

Den 10. februar 1920 stemte Nordslesvig sig hjem til Danmark, og i tiden op til folkeafstemningen i 2. zone den 14. marts 1920 skærpedes tonen mellem danske og tyske i Flensborg. Især de uniformerede danske og tyske spejdere fungerede som spydspidser i den nationale kamp. Tyske spejdere, »Grenzschutzvereinigung Germania« og andre tyske ungdomsforeninger klæbede tyske valgplakater op, rev danske ned eller ændrede disses indhold ved påklæbning af tyske slagord. Disse aktioner foregik om natten, og da danske spejdere var ude i samme ærinde, var der rig lejlighed til at slå.

I afstemningstiden var danskere og tyskere ikke internationale spejderbrødre, men flensborgske slagsbrødre. Spejdernes internationalisme var svagere end Dansk Spejderkorps Flensborgs danske nationalisme.

KFUM-spejderne i Flensborg 1920-1923

Ved afstemningen i 2. zone den 14. marts 1920 stemte et stort flertal for at Flensborg og omegn skulle forblive tysk. Selvom der blev afgivet 12.800 danske stemmer, en vældig fremgang i forhold til Rigsdagsvalget i 1912, måtte de dansksindede indrette sig på at forblive et mindretal i Tyskland.

I årene efter afstemningen styrkede mindretallet sin organisation. I 1920 stiftedes Slesvigsk Forening og Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn, der blandt andet oprettede Duborg-Skolen. Et videre led i den nationale organisering var ungdoms-, sports- og spejderforeninger, der efter skoletid tilbød dansksprogede fritidsaktiviteter. I 1921 blev Den danske Menighed for Flensborg og Omegn oprettet, hvor C.W. Noack (1885-1960) var førstepræst 1921-1937. Han stod Indre Mission nær og ønskede ikke at prædike danskhed men derimod at prædike kristendom på dansk.

Som andenpræst, der blandt andet skulle tage sig ungdomsarbejdet, virkede Anker Moos (1891-1968) i årene 1922-1925. Også han stod Indre Mission nær og havde i en periode ledet KFUM-spejderne i Århus. KFUK ansatte 1920-1928 Anna Larsen som lønnet sekretær i Flensborg, og en del af hendes arbejdsområde var pigespejdere.⁴

Det høje aktivitetsniveau, som spejderne havde haft i afstemningstiden, kunne ikke opretholdes efter 14. marts 1920. Den unge Svend Johannsen havde som 17-årig været korpschef, men i 1920 rejste han til Danmark for at studere på Københavns Universitet. Han blev efterfulgt af Christian Wive (1901-1973). Han var uddannet i mindretallets bank og flyttede i 1926 til Åbenrå, hvor han blev prokurist i Den Nordslesvigske Folkebank og kolonnechef for Åbenrå-spejderne 1932-1946. En anden fremtrædende spejderleder var Viggo Lausten (1908-1940). Han var søn af *Flensborgs Avis'* mangeårige faktor L.K. Lausten (1874-1958), der var formand for Den slesvigske Forening i Flensborg 1922-1930. I 1932 blev Viggo Lausten avisens redaktør i Tønder. Efter Danmarks besættelse blev han arresteret og døde i tysk fangenskab i 1940. Spejderne holdt til i menighedslokalerne i Toosbüysstrasse, og i stedet for nationalitetskamp begyndte de at dyrke »rigtig« spejdersport. Imidlertid var organisationen løs, idet der ikke eksisterede et korpsråd, der kunne udnævne korpschefen og lægge navn til aktiviteterne.

På samme måde forholdt det sig med pigespejderne. Den 18. maj

1921 stiftede 30-40 piger Flensborg Pige-Spejdere. Initiativet udgik ikke fra menigheden, men fra søstre til drengespejdere for eksempel Hanne Lausten (1902-1986). Da de henvendte sig til Anna Larsen, gav hun dem en kold skulder. Vel kunne pigespejderne altid få råd, men hun ville ikke officielt støtte dem ved at træde ind i Pigespejderrådet. Herved fulgte hun samme linje som C.W. Noack, der satte kristen forkyndelse over dansk-nationalt arbejde.

I efteråret 1922 trak det op til et brud mellem spejderne og kirken. Kardinalpunktet var, hvor vægten skulle lægges – på det dansk-nationale eller på det kristelige. For KFUM-lederne var der ingen tvivl. Spejderne skulle opdrages til at blive gode kristne. Drengene skulle gå til gudstjeneste i samlet flok, og til spejdermøder skulle forkyndelsen gennem salmesang, bøn, bibellæsning, bibeltimer og andagter stå i centrum. På spejderlejre skulle der hver morgen være 15-20 minutters stilhed, hvor den enkelte kunne bede morgenbøn og læse i bibelen.

For spejderdrengene var der heller ingen tvivl. Nu havde de i snart tre år været en del af nationalitetskampen, hvor de utallige gange havde været oppe at slås med tyske drenge. De havde også været med til at fordele kul og pakker til menighedens socialt svage medlemmer og deltaget i mange nationale møder og optog.

Da pastor Anker Moos i november 1922 blev introduceret til spejderne, der bar KFUM-uniformer, og erklærede, at han fremover ville følge KFUM-målsætningen og anvende spejdersporten til at fremme forkyndelsen, udløste han et åbent oprør. Dele af spejderkorpset brød ud og dannede den 6. december 1922 Flensborg Dreng-Spejdere. Om årsagen skrev lederne Christian Wive og Viggo Lausten i *Grænsevagten*: »Troppen oprettedes særlig med det formål for øje at skabe en spejdertrop af bevidste danske drenge, der kunne være til glæde og gavn for danskheden.«⁵ De danske spejderdrenge nægtede at gå på kompromis med deres danskhed.

Spejdernes nationale engagement kunne ikke forenes med KFUM-kristendommen.

Skolespejdere 1923-1926

Efter at KFUM havde udspillet sin førende rolle blandt spejderne, trådte Duborg-Skolen ind på banen. Dens rektor, Andreas Hanssen (1879-1940), ønskede at anvende spejdersporten som pædagogisk red-

skab, og han begyndte langsomt at samle de stridende drengespejdere, som den 4. juli 1923 sluttede sig sammen i Dansk Spejderkorps Flensborg. Pigespejderne fortsatte uafhængigt, men det lykkedes at få udbryderne Christian Wive og Viggo Lausten ind under skolespejderfanen. Korpset bestod af 75 drenge, og de lededes af tre tropsførere, der alle var lærere. Duborg-Skolens forældreråd fungerede som korpstråd med rektor Andreas Hanssen som korpstrådschef. Han udnævnte lærer Bernhard Hansen (1893-1976) til korpsschef. Drenge, der ønskede optagelse i spejderkorpset, skulle både have tilladelse af deres forældre og klasselærere.

Den totale Duborg-Skole-styring af Dansk Spejderkorps Flensborg behagede ikke de ældre spejdere. De havde i stor udstrækning været uden for voksenkontrol i deres fritid, og nu bestemte lærere både om formiddagen i skolen og om eftermiddagen til spejdermøder. Den 18. marts 1924 brød en gruppe igen ud under ledelse af Christian Wive og Viggo Lausten og gendannede Flensborg Drenge-Spejdere. Denne organisation forblev uafhængig indtil den 3. oktober 1924, hvor der opnåedes et kompromis mellem spejderdrene og skolelærerne. Udbryderne genindtrådte i korpset som en selvstændigt arbejdende trop, hvilket vil sige, at drengene kunne benytte korpsets faciliteter, men at lærerne *ikke* kunne kommandere rundt med de 15-16 årige.⁶

Set udefra var Duborg-Skolen og Dansk Spejderkorps Flensborg to sider af samme sag. Men den totale lærerstyring var et brud på et af Paden-Powells grundprincipper, nemlig at drenge skulle ledes af jævnaldrende eller kun lidt ældre.

I december 1925 tog korpset det første skridt væk fra den totale Duborg-Skole-styring, idet der blev dannet et korpstråd bestående af spejderforældre, unge tropsførere samt repræsentanter for kirke og skole.

Det var imidlertid ikke nok for spejderdrene, og på korpstråds-mødet den 1. februar 1926 allierede de sig med mindretalslederen Ernst Christiansen (1877-1941), der var chefredaktør for *Flensborg Avis* 1906-1940 og Jacob Kronika (1897-1982), der var redaktør for den dansksindede, tysksprogede avis *Der Schleswiger*, og satte fire lærere på porten. Kun korpsschef Bernhard Hansen og orkesterlederen fandt nåde for drengene.⁷

Om Ernst Christiansens og Jacob Kronikas motiver til at støtte drengene kan kun gættes, men et kvalificeret bud er drengenes danskhed. Når spejderne i danske uniformer gik gennem Flensborgs

gader, måtte det glæde de to danske redaktører, selvom spejderne måske ikke var så disciplinerede, som det kunne ønskes. Vel trådte Duborg-Skolens lærere et geled tilbage, men den nære forbindelse mellem skole og spejdere fortsatte. I hele mellemkrigstiden gik omkring halvdelen af de danske spejdere på Duborg-Skolen, så de økonomiske, politiske og sociale forhold var ens for skoleelever og spejdere.

Forsvarsspejdere 1926-1930

Den næste ideologiske retning, som påvirkede Dansk Spejderkorps Flensborg, var forsvarsspejdertanken, som kom fra den yderste danske højrefløj. I årene op til 1. verdenskrig havde den daværende danske spejderkorpschef Cay Lembcke (1885-1965) forsøgt at gøre spejderarbejdet til en militær forskole, men efter at han i 1923 var trådt tilbage som korpschef, forsvandt den ideologi fra Det Danske Spejderkorps. Tre år senere dukkede den imidlertid op igen i Flensborg.

Efter i februar 1926 at have trængt lærerne bort fra den daglige korpsledelse, drog spejderdrengene på spejderlejr i Pinsen 1926. Den blev afholdt på godset Vissinggård nær Gudenåen, hvortil de var inviteret af ejeren, ingeniør O. E. Andersen (1893-1974). Han kom nu til at udfylde den rolle som korpsets ideolog, som lærerne hidtil havde haft. Han var født i København og havde under 1. verdenskrig været aktiv i Akademisk Skyttekorps. Danmarks forsvar var hans hjertesag, og han mente, at spejdere skulle uddannes til at være førere for fædrelandet. O. E. Andersen blev en legendarisk skikkelse for de danske i Flensborg. Når han kom til byen, fik han en nærmest kongelig modtagelse.

Ved et besøg i 1926 holdt han en tale, hvori han beskrev, at »målet med den danske spejderbevægelse er at skabe gode danske drenge«. Henvendt til spejderne udtrykte han ønske om »at den flensborgske spejderbevægelse, der stod som forkæmper på den yderste post for den danske livssag, måtte vokse sig stærk til gavn for den danske ungdom syd for grænsen«. ⁸ For ham kom det nationale engagement i første række, mens det internationale aspekt var henvist til anden række. Denne ideologi passede perfekt til Flensborg-spejdernes egne idealer.

På spejderlejrens sidste aften i Pinsen 1926 tændtes et stort bål, og O. E. Andersen holdt båltalen over spejderlovens § 2: »En spejder er

tro«. I følge O.E. Andersen var det fædreland, som Flensborg-spejderne var tro mod, Danmark, og den konge, de var tro mod, var Christian X. De var forposterne, som kæmpede for Danmark. Denne tale gik rent ind hos spejderne. Ideologien svarede til deres dagligdag, hvor der igen og igen kunne opstå slagsmål med tyske drenge.

For drengene havde spejderlejren været en fantastisk oplevelse. Lærernes afgang havde efterladt et ledelsesmæssigt tomrum, som blev udfyldt af unge spejdere. Nu var det unge mænd, der førte yngre eller jævnaldrende spejdere, hvorved Dansk Spejderkorps Flensborg for første gang fungerede som en lederskole, der efter mottoet »Vis tillid, giv ansvar« uddannede ledere til den danske bevægelse.

Erfaringerne med at give unge ansvar i spejderkorpset var så gode, at korpssrådet i 1927 udnævnte Viggo Lausten til korpsschef. Valget af Viggo Lausten var velovervejet. Han havde været med i spejderbevægelsen fra første færd, og han havde yderligere været med i oprøret mod KFUM i 1922, i udbrudsforsøget i 1924 og i oprøret mod lærernes dominans i 1926, så Viggo Lausten var rebelsk nok til, at spejderne anså ham for at være en af deres egne.

En anden af de spejdere, som pinselejren ved Vissinggård i 1926 fik stor betydning for, var Ludwig Lienhard (1910-1980). Hans biologiske far døde tidligt, og hans stedfar faldt i 1. verdenskrig. Moren klarede til dagen og vejen ved rengøring og andre lavtlønnede jobs. Selvom hans morfar og mormor var dansktalende, var hjemmesproget plat-tysk. Da Duborg-Skolen åbnede, var Ludwig blandt de første, der blev optaget, og efter realeksamen i 1927 blev han indtil 1930 journalistelev på *Der Schleswiger*. Der opstod efterhånden et far-søn forhold mellem den faderløse Ludwig og O.E. Andersen, der havde to døtre, men ingen sønner. De korresponderede sammen resten af livet, og i 1928 forærede O.E. Andersen Ludwig Lienhard 300 kroner, så han kunne finansiere en uddannelse.

Spejderkorpsets sociale sammensætning

Flensborgs danske mindretal havde sit tyngdepunkt i arbejderklassen. Det kan skønnes, at mindretallets arbejderandel var omkring 58-73% i hele perioden 1920-1945. Da arbejderklassen kun udgjorde 48% af befolkningen i Flensborg, havde mindretallet altså op til 25 procentpoint flere arbejdere end befolkningen som helhed.⁹

Da Duborg-Skolen i 1923 overtog spejderarbejdet, udarbejdede

korpschef Bernhard Hansen en komplet liste over de 75 spejdere, som korpset på det tidspunkt bestod af. Den indeholdt både navn, forældres navn, bopæl samt en vedtegning. Ved at sammenholde listen med *Einwohnerbuch für Flensburg 1924* er det muligt at få et indtryk af spejdernes sociale baggrund.

I 1930 indsendte alle patruljer medlemslister. Desværre indeholder kun omkring halvdelen, nemlig 76 en adresse. Også disse er genfundet i *Einwohnerbuch für Flensburg 1931*.

I 1939 er der bevaret adresser på 131 spejdere, og deres forældres erhverv er fastlagt på samme måde som for 1923 og 1930. På dette grundlag er det muligt at opstille nedenstående tabel over spejdernes sociale tilhørsforhold.

	1923	1930	1939
Selvstændige i byerhverv	4%	4%	5%
Højere funktionærer	4%	4%	2%
Lavere funktionærer	7%	8%	7%
Faglært arbejdere	26%	22%	31%
Ufaglært arbejdere	25%	30%	30%
pensionister/enker	19%	20%	18%
Andet/uoplyst	16%	20%	18%

Andelen af husejere blandt forældrene var meget lille. I 1923 var der kun tre, der ejede deres bolig. I 1930 var der en. De spejdere, der var børn af den danske rektor og de danske præster, boede naturligvis i embedsboliger. I 1939 var det kun en spejderforælder, der boede i eget hus.

Med alle usikkerhedsfaktorer taget i betragtning kan det skønnes, at i hele mellemkrigstiden tilhørte omkring 90% af Dansk Spejderkorps Flensburg arbejderklassen.

Spejderkorpsets økonomi

I Tyskland blev verdenskrigen efterfulgt af hyperinflation, der kulminerede i 1923. I Flensburg slog krisen endnu mere igennem end i resten af Tyskland, fordi byen mistede Nordslesvig som afsætningsmarked. Situationen på arbejdsmarkedet var derfor også markant forringet. Mange sæsonarbejdere var før 1920 beskæftiget ved teglværker og landbrug i Nordslesvig. Nu var de arbejdsløse i byen.

Når spejderne marcherede gennem Flensborgs gader, var de en meget synlig del af den danske folkedel. De blev derfor hyldet af dansksindede og var i stadig konflikt med tysksindede. Her ses spejderne forlade Duborg-Skolen under et optog i slutningen af 1920'erne. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Da spejdernes forældre overvejende tilhørte arbejderklassen, blev mange af dem ramt af arbejdsløshed, hvilket dengang betød armod. Det normale i Danmark var, at spejdere betalte kontingent til patruljen, som så sendte dele videre til korpset. I Dansk Spejderkorps Flensborg var det omvendt. Her modtog korpset mange penge fra Danmark og fordelte dem videre til de enkelte patruljer. I jubilæumsskriftet i 1944 forklarede kassereren, hvorfor denne støtte var nødvendig: »Vi kan ikke, som nord for grænsen, vælge og vrage. Vi må have alle dem med, som ønsker at være med; det må ikke for den enkelte være et økonomisk spørgsmål at være spejder.« Grunden, til at alle skulle være med, var, at spejderne var en vigtig del af det nationale arbejde: »Deres frimodige march gennem byen har gennem årene betydet meget. Mangen en ubeslutsom er revet med, og bange tanker er jaget på flugt.«¹⁰

Omfanget af støtten fra Danmark kan ikke gøres op, da regnskaberne ikke er bevaret, men den bestod ud over penge også af tøj, som blev indsamlet i Danmark og fordelt til spejderne. Endvidere deltog

sydslesvigske spejdere af og til i kurser og spejderlejre i Danmark uden at skulle betale byr.

Efter at have eksisteret i 10 år opkrævede korpset i 1929 for første gang kontingent, og selvom det kun drejede sig om 20 Pfening, begyndte man mere og mere at ligne traditionelle spejderkorps. Men stadigvæk var det kit, der forenede fattige spejdere, det dansk-nationale arbejde.

Vissinggårdlejren 1928

I 1928 gennemførte Dansk Spejderkorps Flensborg for anden gang en pinselejr ved Vissinggård. Den var om muligt endnu bedre forberedt end den første. Højdepunktet var friluftteaterstykket *Niels Ebbesøn*, som var skrevet af godsets forstassistent, N.H.A. Schougaard. Spejderne havde opført Niels Ebbesøns borg Norringriis som kulisse, og en bro, der førte over Gudenåen, forestillede Randers Bro. Rollen som Niels Ebbesøn blev spillet af en skuespiller fra Århus, men udover ham og de to kvinderoller var alle skuespillerne spejdere fra Flensborg.

I stykket har Niels Ebbesøns væbner, Svend Trøst, en fremtrædende rolle, og han blev spillet af den 17-årige Ludwig Lienhard. I anden akt gennemførte Niels Ebbesøn angrebet på Randers og efter at have dræbt Grev Gert, trak han sig tilbage over Randers Bro, hvorefter Svend Trøst rev broplanker væk og sikrede, at turen tilbage kunne foregå uden forfølgelse.

Skuespillet kulminerede, da Niels Ebbesøn i spidsen for sine mænd kom ridende tilbage gennem skoven, mens faklernes lange række glimtede og lyste. Foran Norringriis slog Niels Ebbesøn Svend Trøst til ridder med ordene:

»I Guds, i Kongens, i Danmarks navn jeg gi'r dig ridderslag og ønsker du vil blive en ægte riddersmand, hvis mål kun er at gavne dit gamle fædreland.«¹¹

I stykkets finale synger alle skuespillere og spejderdrengene tre vers, hvoraf det sidste lyder:

»Vi for evigt vil elske og ære/ Danmarks signede rød-hvide flag/
under det vil vi samles og bære/ Danmark frem mod en lysere dag/
dansen vil stride, bløde og lide/ hver gang hans land er i kvide.«

Gennem denne rolle blev den faderløse, plattysktalende proletar

med tysk statsborgerskab Ludwig Lienhard alias Svend Trøst i Guds og Kongens navn på en måde slået ridder af Danmark.

Sangen blev senere ophøjet til korpsang i Dansk Spejderkorps Flensborg/Sydslesvig, hvilket understreger spejderlejrens betydning.

På denne næsten eventyrlige måde fremgik det, at tilslutning til den danske bevægelse i 1920'erne var en mulighed for Flensborgs arbejderbørn for at opnå social opstigning og derved at forbedre deres levevilkår.

Verdenskrisen kradser

Ligesom Dansk Spejderkorps Flensborg havde en anden social sammensætning end Det Danske Spejderkorps, havde det også en anden politisk dagsorden. Det viste sig i 1929, da verdenskrisen begyndte. I Tyskland toppede den i januar 1933, da der var 6 millioner arbejdsløse. Erhvervslivet i Flensborg var endnu ikke kommet sig over grænsedragningen i 1920, så her slog krisen endnu hårdere til. Arbejdsløsheden steg, og i vinteren 1931-32 var op mod en tredjedel af Flensborgs befolkning på offentlig hjælp. Der blev indrettet kommunale folkekøkkener, som daglig bespiste 1000 personer, og en skole blev indrettet som asyl for hjemløse unge mænd. Udover de kommunale folkekøkkener bespiste både kommunisterne og nationalsocialisterne de nødlidende.

På Duborg-Skolen blev eleverne hvert år undersøgt af skolelægen, og resultaterne blev offentliggjort i årsberetningen. I løbet af skoleåret 1931-32 blev sundhedssituationen forringet så meget, at skolelægen slog alarm: »Børnenes konstitution [har] ikke været så god, idet navnlig antallet af god konstitution er dalet til mellemgod, og antallet af magre og underernærede børn er steget – et tegn på de dårligere levevilkår.«

Skolens ledelse reagerede på ernæringsproblemerne ved at indføre skolebespisning af 120 af skolens ca. 350 elever og alle 160 børnehalebørn. Eleverne fik dagligt to rundstykker, mens børnehalebørnene fik grød eller vælling. Allerede året efter havde det hjulpet så meget, at en influenza-epidemi blev anset for at have været årets største sundhedsmæssige problem. Men finansieringen af skolebespisningen havde været vanskelig. I årsberetningen takkes en lang række fonde og enkeltpersoner, deriblandt nogle af skolens lærere.

Dansk Spejderkorps Flensborg undgik heller ikke Flensborgs dybe

For spejderne i Flensborg var primitiv madlavning ikke bare en spændende spejderaktivitet. Det var også et ekstra måltid mad i en tid, hvor dårlig ernæringstilstand var udbredt. Her ses spejderne Peter Greisen og Svend Johannsen stege frikadeller i det fri på en spejdetur i 1922 til Eggebæk. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydlesvig.

økonomiske krise. I oktober 1934 skønnede korpsets næstkommanderende Hans Ronald Jørgensen (1915-2002), at 80-90% af spejdernes forældre var arbejdsløse.¹²

Næsten halvtreds år senere mindedes Ludwig Lienhard spejdertiden og havde følgende kommentar til spejdernes sociale vilkår: »... Det førte til, at jeg søgte mit hjem i spejdetroppen, hvor jeg fandt venner, og vi – en horde gadedrenge i uniform – stjal mad sammen og holdt 'køkkenprøver' for at stille sulten«. ¹³

Dansk spejder eller tysk kommunist

For spejderne var der tre muligheder for at komme ud af den sociale forarmelse. Den første var at slutte endnu tættere op om den danske bevægelse, hvorved de kunne støtte hinanden. En anden mulighed var at blive kommunist og deltage i verdensrevolutionen. Den tredje vej ud af krisen var at blive nationalsocialist.

Siden 1928 havde spejderkorpset haft en roverpatrulje for spejdere ældre end 17 år. Den blev ledet af Viggo Lausten og havde i 1932 16 medlemmer, hvoraf fire til fem var arbejdsløse og syv i lære til lav

hyre. På grund af arbejde blev spejdermøderne lagt søndag formiddag, og der kom sædvanligvis 9-10 stykker. Der blev ikke dyrket traditionel spejdersport, men i stedet udførte man dels praktiske opgaver, så som indretning af en spejderhytte, og dels beskæftigede man sig med historiske og kulturelle emner. Det vigtigste var imidlertid at dyrke kammeratskabet og støtte hinanden i den vanskelige tid. Når man beskæftigede sig med politiske emner så som den aktuelle situation i Tyskland, betonedede Viggo Lausten: »Spejdere er upolitiske, og vi er kun danske.«¹⁴

I Weimarrepublikkens gode år havde kommunisterne (KPD) ikke fået mange stemmer i Flensborg, men da verdenskrisen brød ud, steg partiets stemmetal til 10-12%.

I foråret 1932 trak det op til krise i roverpatruljen. Da havde flere af kammeraterne været arbejdsløse i to-tre år og havde ingen udsigt til snarligt at få et job. Nogle af dem søgte så kontakt til KPD, hvilket fik Viggo Lausten til at slå de principielle holdninger fast. Til Sankt Georgs-dag 1932 fremlagde han en erklæring, som skulle underskrives, hvis man ønskede at fortsætte i Dansk Spejderkorps Flensborg. Nøglesætningen i erklæringen var: »Patruljen driver ikke politik af nogen art, men den forlanger til gengæld, at spejderne afholder sig fra *aktivt* at virke for et hvilket som helst politisk parti.« Da nogle af spejderne fortrak kommunistisk partiarbejde fremfor dansk spejderarbejde, var en grundregel overtrådt.

I stedet for tysk partiarbejde skulle spejderne »fremme dansk spejderarbejde i Flensborg. Ved i alle forhold at slutte op om det danske mindretalsarbejde syd for grænsen; slutte op om dansk sprog og kultur«.

Der var kun seks rovere, der underskrev denne erklæring, og de øvrige blev anset for udmeldte af korpset. Blandt de udmeldte var Peter og Arnold Hermansen,¹⁵ og de gik ind i KPD, hvor de kom til at samarbejde nært med den unge kommunist Karl Heinz Lorenzen (1917-1998). Han havde gået i den danske kommuneskole; fra 1927 på Duborg-Skolen, og i fritiden havde han både været ulveunge og spejder. Han var ikke den eneste, der både var kommunist og dansk i Flensborg. I sine erindringer kunne Karl Heinz Lorenzen nævne en halv snes navne. En af dem er lederen af KPD's orkester, Karl Kestenus, der havde begyndt sin musikalske karriere i Spejderorkestret.¹⁶ En spejder måtte altså gerne være kommunist, men han måtte ikke svinge patruljearbejdet til fordel for partiarbejdet.

På grund af sin konsekvente dansk-nationale holdning afviste Dansk Spejderkorps Flensborg den kommunistiske internationale ideologi.

Danske spejdere i nazismens skygge

Kommunismen var ikke den eneste totalitære ideologi, der tilbød sig som kriseløsning. I januar 1933 blev Hitler udnævnt til tysk kansler, og han ensrettede hurtigt det tyske samfund. Politiske partier blev forbudt, frie fagforeninger blev overtaget af NSDAP, og førerprincippet blev indført i den offentlige forvaltning.

Dansk Spejderkorps Flensborg befandt sig således i en helt ny situation. De enkelte spejderne reagerede på nazismen på tre forskellige måder: total afvisning, pragmatisk tilpasning og for enkeltes vedkommende fascination. Da Dansk Spejderkorps Flensborg var det eneste uniformerede korps i Tyskland, som ikke blev ensrettet, var dets forhold til Hitler-Jugend af helt afgørende betydning. Ved magtovertagelsen i januar 1933 var omkring 10% af Tysklands ungdom mellem 10 og 21 år organiseret i Hitler-Jugend. I Flensborg lå procentdelen kun på 4,5. I juni 1933 blev omkring 60 tyske ungdomsorganisationer samlet i Hitler-Jugendring, og lidt efter lidt blev de enkelte foreninger enten ensrettet eller opløst.

Alle lejre, orkestre, sportsaktiviteter og vandrehjem blev drevet af Hitler-Jugend, der fik monopol på tysksproget ungdomsarbejde, og frem til Rigsungdomsloven i december 1936 øgede Hitler-Jugend sin medlemsandel til over 90%.

Fremgangen skyldtes dels de mange attraktive tilbud, Hitler-Jugend disponerede over, men også den totalitære stats magt. Tjenestemænd blev »opfordret« til at sende deres børn til Hitler-Jugend. Når lærlinge skulle på fagskole, var medlemskab af Deutsche Arbeitsfront en forudsætning, og den optog kun unge mænd, der var medlem af Hitler-Jugend. Den kvindelige pendant til Hitler-Jugend hed Bund deutscher Mädel (BdM).

I 1933 skete der en del udmeldelser af Slesvigsk Forening. Nogle var blevet presset, mens andre havde ladet sig fange ind af det nye regime. Det gjaldt for Ludwig Lienhard, der blev nazist i marts 1933.¹⁷ Men mindretallet fik også nye medlemmer, idet ikke-nazistiske arbejdere vendte det ensrettede Tyskland ryggen og søgte tilflugt i det ikke-ensrettede danske mindretal.

De ledende i det danske mindretal tilpassede sig i det ydre det nye styre og forsøgte fra sag til sag ved seje forhandlinger at opnå undtagelser for mindretallet. Blandt de synlige tilpasningstegn var, at de danske byrådsmedlemmer blev siddende i det ellers ensrettede byråd. I marts 1934 oprettede man et tremandsudvalg, der i praksis fik fuldmagt til at forhandle på mindretallets vegne, og i nært samarbejde med mindretallets repræsentant i Berlin, Jacob Kronika, opnåede de frem til 1937 gode resultater. For eksempel kan det nævnes, at både børnebespisning og sygepleje forblev i mindretalsregi. I januar 1934 blev det dansktalende, tysksindede personale på den dansksprogede, kommunale grundskole erstattet af dansksindede lærere, og fra sommeren 1935 fik skolen bedre bygninger. Tilpasningspolitikken mindede meget om samarbejdspolitikken under Danmarks besættelse. Vel tilpassede man sig ved forhandle med nazisterne, men til gengæld fik mindretallets institutioner lov til at bestå.

Dansk Spejderkorps Flensborg afviser nazismen

Da spejderkorpset var en synlig del af det danske mindretal, kom det hurtigt i skudlinjen. I november 1932 overtog Svend Johannsen posten som korpsschef. Han var i 1920 rejst til Danmark og var blevet cand. theol. samt folkeskolelærer. Nu vendte han tilbage til Sydslesvig, og blev i maj 1933 udnævnt til skoleleder ved den danske privatskole i Slesvig. I februar 1933 ansatte han Hans Ronald Jørgensen som næstkommanderende i korpset. I maj 1933 skiftede korpset navn til Dansk Spejderkorps Sydslesvig, og i 1934 oprettedes to troppe i Slesvig og i 1937 en i Tønning.

Navneskiftet virker ved første øjekast som mindre betydningsfuldt, men det viser Svend Johannsens grænsepolitiske indstilling. I mellemkrigstiden støttede den danske stat kun dansk arbejde i Flensborg by og amt samt Sydtønder Amt. Der blev ikke givet statsmidler til dansk arbejde i det sydlige Sydslesvig. Når spejderne udskiftede bynavnet med landsdelsnavnet Sydslesvig, viste de, at formålet med spejderarbejdet ikke bare var at genvinde Flensborg, men hele Sydslesvig.

Korpset begyndte at udgive et spejderblad ved navn *Ravneskriget*. I bladets andet nummer, som udkom kort før byrådsvalget den 12. marts 1933, præciserede Svend Johannsen korpsets ideologi: »En dansk Flensborg-spejder er enten dansk, eller også er han ikke spejder.« Ganske vist var spejderne for unge til at deltage i stemmeaf-

givningen, men de måtte deltage i forældrenes valgarrangementer, synge med på fædrelandssange og råbe med, når der blev udbragt et leve for Danmark.

Efterhånden som Hitler-Jugend kom til at omfatte alle tyske skolelever i Flensborg, blev Dansk Spejderkorps Sydslesvig tvunget til at tage stilling til, hvordan man skulle hilse på bysbørnene. På rådhuset sluttede mindretallets byrådsmedlemmer den 25. september 1933, da Wilhelm Sievers (1896-1966) blev indsat som overborgmester, sig til den almindelige Heil-Hitler-hilsen. I *Ravneskriet* nr. 6 1933 udsendte Svend Johannsen korpsets retningslinjer, når det gjaldt Hitler-hilsen. Desværre er det ikke dateret, så det kan ikke afgøres, om begivenhederne den 25. september 1933 var kendt eller ej, da det blev skrevet, men da papiret er indbundet sammen med en beretning fra pigespejderne d. 8. oktober 1933, taler sandsynligheden for, at det var korpschefens reaktion på episoden ved borgmesterindsættelsen.

Først slog »Gamle Ravn«, der var Svend Johannsens spejdernavn, fast, at tyskerne atter løb stormløb mod vort fædrelands grænse, samt at forposterne ville blive ramt først. Forposterne var blandt andre de danske spejdere i Sydslesvig. Hvordan de skulle kæmpe, beskrev Svend Johannsen præcist: »De skulle bære spejderliljen offentligt, så tyskerne kunne se det danske tegn. Spejderne skulle tale dansk indbyrdes, så tyskerne kunne høre det danske sprog. Spejderhilsenen blev indført som civilhilsen, som skulle bruges hver gang to spejdere mødtes.«

Tyske faner skulle hilses med dansk spejderhilsen, og Svend Johannsen præciserede: »Skal vi præsentere for en fane eller afsyngelsen af en nationalsang, strækker vi armen lige i vejret (ikke skråt frem efter!!) og viser spejdertegnet. Derved viser vi international høflighed, og – at vi er danske.«

I april 1934 blev denne hilseform udsat for en prøve. Til Sankt Georgs-dag blev alle 120 spejderdrengene og piger sat stævne på Durborg-Skolen, hvorefter man med faner marcherede mod Tarup. Ved Hafermarkt mødte man en større kolonne Hitler-Jugend. Svend Johannsen fulgte sin egen parole, kommanderede spejderne til at holde mund, og hilste selv med spejderhilsen. Hitler-Jugend blev overrasket, men svarede kun med tilråb og en enkelt spytklat. Episoden må have gjort indtryk på deltagerne. De erfarede i praksis, at hvis de holdt fanerne højt og rækkerne tæt sluttet, kunne de modstå Hitler-Jugend. Men det var en episode, der ikke skulle skrives om.

Den nazistiske ensretning efter 1933 nødvendiggjorde på én gang tilpasning og standhaftighed. Et konkret udslag af denne balancegang var spejdernes alternativ til »den tyske hilsen«. I stedet for skråt fremad skulle armen rækkes lige op i luften. Der findes meget få billeder, der viser denne hilseform. Her er vi til flaghejsning på spejdernes pinselejr i 1933. Det var denne hilsen Svend Johannsen anvendte, da spejderne marcherede forbi en kolonne Hitler-Jugend på Sankt Georgs dag 1934. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

I efteråret 1933 nedlagde rektor Andreas Hanssen posten som korpsrådsformand, og indtil sin fraflytning i foråret 1934 fungerede lærer Bernhard Hansen på posten. Den 12. april 1934 bragte *Flensburger Nachrichten* en artikel, hvori Duborg-Skolen blev angrebet voldsomt. Artiklen sammenfattede de sidste års anklager. For eksempel skulle spejderne have skældt to navngivne brødre ud for at være »Hitler-Jungen« og lovet dem bank. Hovedanklagen var imidlertid, at inspektør Bernhard Hansen i august 1933 havde skældt en elev ud for at være »Nazi-Krüppel« samt havde bortvist ham ud fra skolen.

Den 14. april 1934 afviste Bernhard Hansen i *Flensborg Avis* alle anklager, og elevens klasselærer Hans Meng dementerede også påstanden om, at han skulle have forlangt, at elevens far skulle træde ud af NSDAP. Derimod var de enige om at kræve en sluttet dansk front: »Lige så selvfølgelig er det, at vi af vore elever forlanger, at de ikke kan tilhøre noget tysk forbund; i så tilfælde må de forlade skolen.«

I august 1933 var der stadig mange selvstændige tyske forbund i Flensborg, men i april 1934 var Hitler-Jugend ved at få monopol på tysk ungdomsarbejde, så udtalelsen betød i praksis, at en indmeldelse i Hitler-Jugend straks ville medføre en udmeldelse af Duborg-Skolen. Selvom udtalelsen delvist stod mellem linjerne, var det modigt offentligt at give Hitler-Jugend adgangsforbud til Duborg-Skolen.

Nazismen drager

I 1933 var det fastslået, at Dansk Spejderkorps Sydslesvig havde en fast ideologisk front mod nazismen: Enten var man dansk spejder, eller også var man ikke spejder. Forbindelser til nazismen blev afvist.

Denne klare afvisning af nazismen kom imidlertid efter 1933 under pres. Først blev de danske spejderne i lighed med alle andre indbyggere i Tyskland udsat for hele den nazistiske propaganda. Dernæst tog påvirkningen en lille omvej, idet O.E. Andersen på Vissinggård blev dansk nationalsocialist. Sammen med blandt andre Ejnar Vaaben og M.P. Ejerslev (1893-1976), der i nogle år havde været dansk vandre lærer i Sydslesvig og i 1932-1934 var lærer på Rønshoved Højskole, stiftede han National Socialistisk Arbejdsfællesskab. En af de centrale partiprogrampunkter var kravet om et Danmark til Ejderen. Endvidere mente partistifterne, at Frits Clausen og hans DNSAP for ukritisk overtog den tyske nationalsocialismes program. I stedet for skulle nationalsocialismen gøres dansk-nordisk. Arbejdsfællesskabet fik i sin korte levetid kun ringe udbredelse. Ejerslev tog nationalsocialismen med til Rønshoved Højskole, hvor Dansk Spejderkorps Sydslesvigs næstkommanderende, Hans Ronald Jørgensen, var elev i sommeren 1934.

Den første afvigelse fra den ideologiske forsvarslinje foretog den aktive spejder Ludwig Lienhard. I 1928 havde han fundet en vej ud af fattigdommen. Med hjælp fra O.E. Andersen havde han fået penge til en uddannelse i Danmark. Imidlertid betød verdenskrisen et sammenbrud for hans fremtidshåb. I 1930 blev han fyret fra *Der Schleswiger*, og den sommer tjente han til livets ophold ved at hakke roer. I vinteren 1930-31 var han på Ollerup Gymnastikhøjskole. Dernæst flakkede han rundt et par år. I korrespondancen med O.E. Andersen nævnes, at Nordkap og England var stationer på vejen. I 1933 præsenterede han sig som tysk og nazist, hvilket han skriftligt meddelte O.E. Andersen. Dette brev er desværre ikke bevaret, men O.E. Ander-

sens svarbrev den 4. marts 1933 er. Han argumenterer mod Lienhards beslutning, og hovedsætningen er: »Du har aldrig før skrevet til mig, at du ikke var 'danser' ... Går du over til Tyskland, er det efter min mening sørgeligt, beklageligt.« O.E. Andersen tilføjede: »Men for din egen skyld, må det være det bedste at indtage et klart standpunkt, når du først er helt sikker.« Endvidere respekterede O.E. Andersen »de synspunkter og følelser du [Lienhard] nærer for tiden«. ¹⁸ O.E. Andersen håbede på, at Lienhards tyskhed ville fortage sig med tiden. Dette håb gik ikke i opfyldelse. I 1934-35 tog Lienhard studentereksamen i Berlin, og derefter studerede han på universitetet. I 1939 blev han doktor i politik. Under 2. verdenskrig var han 1942-1944 som SS Sonderführer kommitteret for det svenske mindretal i Estland. ¹⁹

Den næste udfordring kom fra O.E. Andersen. I 1934 markerede O.E. Andersen sin politiske holdning klart. »Jeg er blevet nationalsocialist,« skrev han i et brev til en af spejdervennerne i Sydslesvig.

O.E. Andersen anså sig selv for at være en national genrejser, der ville frelse Danmark fra Stauning, men han var ikke blevet Frits Clausen-nazist. Denne var efter O.E. Andersens mening en forræder. I stedet for holdt han fast ved den forhenværende spejderkorpschef Lembcke, som O.E. Andersen anså for at være den eneste virkelige fører for DNSAP i Danmark.

O.E. Andersen var ingeniør og havde tilegnet sig nazismen som videnskab. Han havde læst og studeret Hitlers bøger i tre-fire måneder, før han omvendte sig, men så var konklusionen også klar: »Hitler er efter min mening en stormand, en ny Luther. Et helt nyt Tyskland er ved at opstå – et Tyskland, som jeg har den inderligste sympati med, netop fordi jeg føler, at jeg selv har en brændende fædrelandskærlighed til Danmark i mit indre«. ²⁰

Der blev udvekslet en del breve mellem O.E. Andersen og Hans Paulsen, og den 12. oktober 1934 skrev O.E. Andersen et langt brev, hvori han priste Hitler: »Det er en ny reformation, vi oplever, og vi må prise os lykkelige over at leve i denne tid, hvor de virkelige menneskeværdier kommer til deres ret igen«. Grænsepolitisk havde O.E. Andersen ikke skiftet holdning: »Sønderjylland til Ejderen må være Danmarks endelige mål«, men målet skulle ikke mere opnås af danskerne alene. Nu satte O.E. Andersen sin lid til »at vi kan komme til forståelse med tyskerne, når de engang udvider deres land mod øst«. Da Frits Clausens DNSAP i praksis anerkendte 1920-grænsen, ude-

lukkede O.E. Andersens ønske om et Danmark til Ejderen, at han meldte sig ind i dette parti. I stedet for engagerede O.E. Andersen sig i National Socialistisk Arbejdsfællesskab, der netop var blevet stiftet af blandt andre Ejnar Vaaben og M.P. Ejerslev.²¹ Men dette engagement førte til, at de danske spejdere i Flensborg tog afstand til O.E. Andersen.

Den tredje udfordring af spejdernes antinazistiske front kom fra M.P. Ejerslev, der i årene 1932-1934 underviste i historie på Rønshoved Højskole. Ånden på Rønshoved Højskole var meget national. Aage Møller, der var højskoleforstander 1920-1941, ønskede et Danmark til Ejderen, hvorfor han ikke anså genforeningen i 1920 for at være en sejr, men et nederlag. I februar 1934 inviterede Ejerslev Hans Ronald Jørgensen til at deltage i sommerkurset maj-oktober 1934. Brevet var underskrevet: Heil. Et af debatterne på Rønshoved Højskole var nationalsocialismen i Tyskland og dens mulige anvendelse i Danmark. M.P. Ejerslev, der var medstifter af National Socialistisk Arbejdsfællesskab, blev i pressen anklaget for at drive nazistisk propaganda, hvilket hele karleholdet dog energisk benægtede. Det hjalp dog ikke. Ejerslev måtte i efteråret 1934 med meget kort varsel forlade højskolen.

I de følgende år korresponderede Hans Ronald Jørgensen med nogle af de øvrige højskoleelever, og nogle af brevene både til og fra Hans Ronald Jørgensen er underskrevet: Heil.²² Dette kan uden tvivl tolkes som en påvirkning af tidens nationalsocialistiske strømninger.

Den fjerde udfordring for spejdernes antinazisme kom fra Jacob Kronika. I 1929 havde han holdt hovedtalen ved spejdernes 10-årsjubelæum, hvor han blandt andet havde betonet, at i Flensborg deltog spejderne langt mere end nord for grænsen i det nationale arbejde. Formålet var, at bevægelsen skulle gøre spejderne til gode danske mænd og kvinder, der holdt grænsevagt.²³ I 1932 rejste Jacob Kronika til Berlin, hvor han både arbejdede som journalist for *Flensborg Avis* og nordiske dagblade, samt var mindretallets uofficielle talsmand over for myndighederne. Han blev øjenvidne til nazisternes magtovertagelse den 30. januar 1933 og fulgte opbygningen af Det tredje Rige på nærmeste hold. I *Flensborg Avis* den 21. april 1933 beskrev han i artiklen »Danmark og Tyskland og nationalsocialisme« den seneste politiske udvikling i Tyskland i positive vendinger. Mange antinazister var blevet grebet af: »nationalsocialismen som idé, som ideel bevægelse«, så både kunstnere, kristne, arbejdere og journalister tilslut-

tede sig bevægelsen. Jacob Kronika vurderede bevægelsen så positivt, at han stillede spørgsmålet, om den kunne finde anvendelse i Danmark. Hans svar var, at »en kopi af tysk nationalsocialisme duer ikke for Danmark«, men da »den nationalsocialistiske idé som sådan, den idé, der samler alle i et folk til et folk, er god og sund og rigtig,« så var der muligheder i nationalsocialismen for Danmark, hvis »programmet, formerne og metoderne kunne være danske, dansk-nordiske«.

Indtrykkene brugte han også som tema for romanen *Revolution*. Bogen er skrevet i løbet af 1933, og i april 1934 var arbejdet med bogen så langt fremskredent, at Ernst Christiansen kunne kommentere den som helhed. Bogen udkom på dansk den 30. januar 1935, og dagen efter blev den anmeldt i *Flensborg Avis*.

Handlingen udspiller sig omkring værtshuset Urbanskælderen i Berlin. Dets publikum er venstreorienteret, og nogle er kunstnere. I løbet af romanen bliver en jøde, en kommunist, en nazist og en redaktør myrdet, men hovedmotivet er de venstreorienteredes omvendelse til nazismen. Hovedpersonen, Alfred Thallberg, er 34 år gammel, velhavende, billedhugger med eget atelier. Både kommunismen og religionen, symboliseret ved to unge kvinder, kæmper om hans sjæl, hvilket resulterer i et nervesammenbrud, og han bliver indlagt på en klinik.

Her bliver han helbredt juleaften. Præsten i nabobyen gav ham bogen *Kristi efterfølgelse*, og sanatoriets læge gav ham *Mein Kampf*. Han var begyndt at læse, og netop den juleaften havde han fået en indre åbenbaring. Den indre overbevisning, som religionen og kommunismen ikke havde kunnet give ham, fandt han nu forenet i nationalsocialismen. »Han var på vej til den kristne kirke og til nationalsocialismen«. Thallberg var ikke den eneste, der fandt vej til nationalsocialismen. I løbet af romanen går 12 personer over til nazismen, og ingen forlader den. Bogen indeholder flere passager, hvor nationalsocialismen både som idé og bevægelse lovprises.

Kronika kom dog snart på andre tanker. Efter at have lært Den bekendende Kirke at kende i 1935-36 opdagede han, at kirke og nationalsocialisme ikke supplerede hinanden, men tværtimod udelukkede hinanden. Resultatet blev, at Jacob Kronika fremover konsekvent fravalgte nazismen. Denne holdning holdt Jacob Kronika ikke for sig selv. Den 5. februar og 23. september 1942 holdt han to taler i Ansgarmenighedssalen i Flensborg, hvori han betonedede, at Guds Rige kun

kunne bygges i frihed og på frivillighedens grund, samt at i kampen mod Satan var neutralitet ikke mulig. Jacob Kronika kaldte ikke Hitler for Satan, men mon ikke mange tilhørere drog denne følgeslutning.²⁴

Spejderkorpsets antinazistiske linje skærpes

Efter at gode spejdervenner som Lienhard og O.E. Andersen var blevet henholdsvis tysk og dansk nazist, Hans Ronald Jørgensen var kommet under nazistisk påvirkning på Rønshoved Højskole, og Jacob Kronika havde udgivet en roman med en »brun« morale, trængte spejdernes ideologiske forsvarsbastion til forstærkning.

Den kom i *Ravneskriget* 1935 nr. 2. Bladet indeholdt to artikler, hvori spejderideologien blev skærpet. Den ene var teksten til en spejdermarch, som korpsets dirigent havde skrevet musikken til. Tekstforfatteren var Svend Johannsen, og han slog kraftigt på de nationale strenge: »Vi er Sydslesvigs ungdom/ Slesvigs jord os hører til/ vor arv vi ikke rømmer/ Danmarks jord vi væрге vil!/ vi har svoret at holde kampen ud alle som een. Vi er beredt!« Især sætningen: »Vi har svoret at holde kampen ud alle som een«, markerede, at der ikke skulle ændres hverken ideologi eller frontretning, samt at det gjaldt for alle spejdere.

Den anden artikel i *Ravneskriget* 1935 nr. 2 beskrev et møde mellem en forhenværende dansk spejder, der kaldtes Adje, og som nu var medlem af SS Leibstandarte Adolf Hitler, og Krischan, der var spejderfører i Skjoldungepatruljen. Adje var glad for sit nye job, der gav ham 68 RM om måneden. På Krischans opfordring til at tage med til foredrag i Flensborg Ungdomsforening, svarede Adje: »Nej, der hører jeg ikke mere hjemme, men mine to brødre skal også derhen«.

Deres veje skiltes, og Krischan kommenterede Adjes situation: »Han må føle sig som forræder. Og hvad, om han kommer hjem på orlov og møder gamle kammerater? Sjovt må det i hvert fald ikke være. For han har ingen steder hjemme. Hans hjem er dansk, hans tidligere kammerater foragter ham, og hans tyske kammerater –? Ja, hvis det er rigtige tyskere, må de gøre akkurat det samme«.

Hvordan spejderne skulle behandle kammerater, der i et øjebliks begejstring havde tilsluttet sig nazismen, men ved nærmere eftertanke havde fortrudt og ville vende tilbage til deres gamle spejderkammerater, beskrev Krischan også: »Jeg kender mange, der for længe siden har fortrudt det. Men sket er sket, og selv om de måske om

Svend Johannsen, der var korpsschef 1932-1937, afviste konsekvent den tyske nationalsocialisme, og med enkelte undtagelser fulgte spejderne hans kurs. Her ses han sammen med pige-spejderlederen Marie Lassen ved et stævne i Slesvig i 1935. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

nogle år kommer tilbage, så har de trods alt altid den plet siddende på sig, at de engang har forrådt vor sag, forrådt deres blod, og det vil blive svært at få den plet vasket af«.

Mens det for Svend Johannsen var den nationale identitet, der udgjorde forsvaret mod nazismen, så var det for Krischan kammeratskabet, der forhindrede danske spejdere i at blive nazister. Ingen spejderdreng, der læste disse linjer, kunne være i tvivl om, at man ikke både kunne være dansk spejder og tysk nazist. Det viste Hans Ronald Jørgensen-sagen også få uger senere.

Korpsadjutant Hans Ronald Jørgensens flirt med nazismen

I 1982 udsendte Sydslesvigsk Forening i Flensborg by heftet: *Julen* til alle medlemmer i anledning af højtiden. Heftet indeholdt blandt andet

et interview med Hans Ronald Jørgensen, der efter 26 år som Sydslesvigsk Forenings generalsekretær var gået på pension. På spørgsmålet »Hvordan oplevede De nazismen?« svarede han: »Jeg er ikke bleg for at indrømme, at jeg havde en positiv indstilling til det nye [...] Sympatien – eller forståelsen for disse nye ideer fik deres grundskud ved Røhm-revolten i 1934«. Videre i interviewet nævnes det, at problemerne i Tyskland var årsag til sympatien men også andre elementer i nazismen trak: »Så kom der en bevægelse, der talte om ansvar, pligt, solidaritet og nationalt fællesskab – ideer, som lå tæt op af vores nordiske idéverden. Senere viste det sig, at de realiserede noget helt andet«.

Efter at have været på Rønshoved Højskole i sommeren 1934 begyndte Hans Ronald Jørgensen den 18. december 1934 som 19-årig en kontoruddannelse på Flensborg Rådhus. I marts 1935 tog han orlov fra Dansk Spejderkorps Sydslesvig, hvilket han officielt meddelte Svend Johannsen i et brev, dateret den 22. marts. Brevet er skrevet på tysk, hvilket er påfaldende, da danske spejdere skrev dansk indbyrdes, og underskriften lyder: »Mit deutschem Gruss, Heil Hitler. Hans Ronald Jørgensen, korpsadjutant im R[uhestand]«. Med blyant har Svend Johannsen påtegnet: »Brevet er naturligvis en spøg. S.J.«²⁵ Brevet var imidlertid ingen spøg, idet Hans Ronald Jørgensen rent faktisk ophørte med at arbejde i Dansk Spejderkorps Sydslesvig.

Entydig var Hans Ronald Jørgensens stilling dog ikke, og i løbet af sommeren forsøgte han at vende tilbage, men blev afvist af de andre spejderførere. I et brev den 27. august 1935 fra spejderføreren Henrik »Heie« Born til Svend Johannsen brokkede »Heie« sig over, at Hans Ronald Jørgensen havde arrangeret en tur for korpset til Sønderborg i september: »Jeg var af den mening, at Hans Ronald Jørgensen var gået af«, skrev »Heie«.²⁶

Den 6. september 1935 tog Hans Ronald Jørgensen endnu et skridt væk fra det danske mindretal, idet han meldte sig ud af den danske menighed.²⁷ Ikke desto mindre skrev han den 12. september 1935 til Svend Johannsen. Først redegjorde han for otte løbende sager i spejderkorpset. Dernæst kom han til sagens kerne: »Hvorfor siger alle, at jeg har forladt korpset. Jeg har ikke meldt mig ud og er ikke smidt ud«.²⁸

Brevvekslingen fortsatte, og den 31. oktober 1935 skrev Svend Johannsen til Hans Ronald Jørgensen. I brevet præciserede korpschefen, at Hans Ronald Jørgensen (og en anden spejder) var passive. Derfor kunne de ikke »hverken på den ene eller anden måde repræsentere

korpsset eller foretage noget i korpssets navn«. Endvidere gjorde Svend Johannsen diplomatisk, men klart opmærksom på, at Hans Ronald Jørgensen ikke måtte underskrive sig korpsadjutant. Så længe han var passiv, skulle han underskrive sig som forhenværende korpsadjutant.²⁹ Hermed gav Svend Johannsen Hans Ronald Jørgensen en uansøgt orlov fra Dansk Spejderkorps Sydslesvig.

På det ordinære korpsrådsmøde i november 1935 blev korpschefens beretning for det sidste halve års arbejde godkendt. Hermed godkendte korpsrådet også korpschef Svend Johannsens beslutning om at give Hans Ronald Jørgensen karantæne, selvom han gerne ville tilbage til sin gamle post. Hermed havde Dansk Spejderkorps Sydslesvigs øverste myndighed med syv tommers søm slået fast, at en flirt med nationalsocialismen ikke kunne forenes med den danske spejderbevægelse. Den dansk-nationale ideologi udelukkede den tyske nationalsocialisme.

Hvor længe karantænen varede, kan ikke fastslås præcist, idet værnepligt og arbejdstjeneste i løbet af 1936 lagde beslag på mange spejderledere. Men den 14. december 1936 skrev Svend Johannsen til en række indkaldte spejderledere og bad om råd i anledning af Rigsungdomsloven. Dagen efter svarede Hans Ronald Jørgensen: »Jeg har bestemt mig til at blive hernede og tage [den nationale] kamp op«. ³⁰ Hans Ronald Jørgensen havde altså fundet tilbage til det dansk-nationale udgangspunkt. Korpschefen og korpsadjutanten var enige om, at Hans Ronald Jørgensens nazistiske fase var overstået.

Spejdernes reaktion var at tage Hans Ronald Jørgensen til nåde igen. Den 16. februar 1937 skrev Henrik Born til ham. I august 1936 havde Henrik Born nægtet at samarbejde med Hans Ronald Jørgensen, og nu forklares hvorfor. Først opremsede han Hans Ronald Jørgensens ideologiske fejltrin: »Mindes du den gang, du ville optages i gymnastikforeningen, men blev stemt ned, fordi din skjorte havde en mistænkelig farve, og din [højre] arm havde den underlige vane?« Dernæst undrede Henrik Born sig over Hans Ronald Jørgensens politiske forvandling: »Og din liberalisme. Jeg havde aldrig troet, at du ville tage det ord i din mund«. Trods sin undren accepterede Henrik Born, at Hans Ronald Jørgensen havde skiftet mening: »Jeg kan tænke mig dig som modstander af systemet«. Til slut gav Henrik Born en psykologisk forklaring på Hans Ronald Jørgensens flirt med nazismen: »Altid mod strømmen. Når ingen er nazist, er du det. Når alle er det – er du det ikke mere«. ³¹

Spejdernes reaktion på Hans Ronald Jørgensens flirt med nazismen viste med al tydelighed, at Dansk Spejderkorps Sydslesvig aktivt bekæmpede den tyske nazisme. Da den 20-21 årige Hans Ronald Jørgensen kom i dårligt nazistisk selskab, sørgede hans spejdervenner for, at han vendte tilbage til det danske mindretal.

Fra 1936 begyndte spejdere at blive indkaldt til arbejdstjeneste, som varede 6 måneder. Svend Johannsen sørgede straks for en postordning, så de indkaldte fik tilsendt *Rauneskriget* så længe det udkom. Han indsamlede ikke bare omhyggeligt adresser på de indkaldte spejdere. Han foretog også en vurdering af, om de var dansk- eller tysksindede. I januar 1937 var der 12 danske og 2 tysksindede. Om sidstnævnte også fik post, kan ikke længere afgøres. På vegne af Dansk Skoleforening udførte Hans Harck (1913-1943) den samme opgave for forhenværende elever i de danske skoler. Da han i maj 1937 overtog ledelsen af Dansk Spejderkorps Sydslesvig, smeltede de to aktioner sammen. Også Hans Harck skelnede mellem dansk- og tysksindede forhenværende elever fra de danske skoler. I et brev til den indkaldte Hans Ronald Jørgensen beder han denne hilse en bestemt person og karakteriserede ham: »Jo, efter hvad jeg har hørt, skal han være god nok; men ved siden af stor kommunist«. Om en anden indkaldt skrev Hans Harck: »[Han] skal vist bare ledes hen på den rigtige sti, jeg tror, at han inderst inde er dansk, men der var jo en flok drenge, der boede i Friedheim, der alle blev begejstret af tysk H[itler]-J[ugend] – og som senere ville være marinere – dertil hører han.« Videre får han denne karakteristik: »Han er en pæn knægt«, og Hans Ronald Jørgensen får følgende besked: »Tal engang lidt med ham«.³²

Vel havde Hans Ronald Jørgensens flirt med nazismen skabt store problemer i Dansk Spejderkorps Sydslesvig. Men den næste sag om spejderorkestret viste, at nazismen var en trussel af langt mere generel betydning.

Da dele af spejderorkestret gik over til Hitler-Jugend

I slutningen af september 1935 opstod der mangel på musiklærere. Den ene af spejderorkestrets musiklærere, Peter Thomsen, var blevet medlem af S.A., og da S.A.'s byleder i Flensborg anså frivilligt arbejde i danske foreninger for uforeneligt med medlemskab af S.A., måtte Peter Thomsen stoppe i spejderorkestret. Da Svend Johannsen vurderede, at Peter Thomsen var blevet presset til at melde sig ind

i S.A., skrev korpschefen til S.A.'s byledelse og anmodede om dispensation.

Den anden musiklærer, Wilhelm Hasenhøller, var også holdt op sammen med sin søn Willy. Hans Paulsen ville gerne beholde sønnen, der var den bedste tubaspiller i korpset. Hans Paulsen bearbejdede Willy Hasenhøller, der ikke var helt uvillig til at begynde igen, men det var dog lidt problematisk: »Fra anden side har jeg derimod hørt, at han var ved at blive en god tysker – således som hans forældre også er det«. Faren skulle så tilbydes en lille sum, for eksempel 15 RM, og så tage sønnen med.

Planen mislykkedes imidlertid, og den 8. oktober 1935 skrev Hans Paulsen til lederen af et orkester i Padborg og foreslog samarbejde. Begrundelsen er interessant, idet Hans Paulsen angav, at »2 af vore – deriblandt den bedste spiller, tubamanden – er tvunget over i Hitler-Jugend«. Tvangsmomentet var dog ikke hele sandheden. Internt til korpschefen beskrev Hans Paulsen Hasenhøllers handling som værende frivillig: »Han er ved at blive en god tysker«. ³³ Udadtil til Danmark blev skiftet fremstillet som tvunget. Alle spejdere var ofre for de onde tyskere, og ingen svigtede frivilligt de danske faner. Men sandheden så anderledes ud. Danske spejdere kunne også helt frivilligt blive tyske – og nazister.

Mindretallets unge under pres

Det danske konsulat i Flensborg fulgte mindretallets ve og vel nøje, og i 1936 begyndte man at interessere sig for forholdet mellem mindretallets unge og Hitler-Jugend. Der blev tegnet et abonnement på *Die Nordmark-Jugend*, der var et 14 dages blad, som blev udgivet af Hitler-Jugend i Hamborg og Slesvig-Holsten.

I marts 1936 udarbejdede Andreas Hanssen en fortrolig opgørelse over elever, der havde forladt Duborg-Skolen. Da omkring halvdelen af eleverne på Duborg-Skolen var spejdere i fritiden, er rapporten også interessant i spejdersammenhæng. I tidsrummet 1920-1935 havde 1291 børn været elever på skolen. Rektor Hanssen gjorde opmærksom på, at »mange« af disse kun havde gået 1-2 år i dansk skole, idet de først var blevet omskolet fra tysk skole i 13-14 års alderen.

Han beskrev, hvilken afslutningseksamen eleverne havde fået, og en af posterne hed: »166 udskrevet til andre skoler«. ³⁴ Det må antages, at denne formulering betyder omskoling til tysk skole.

I september 1936 udarbejdede Andreas Hanssen en ny redegørelse, der beskrev, hvor Duborg-eleverne gik hen, når de gik ud af skolen. Først gjorde rektor opmærksom på, at hovedparten af de unge kom fra meget fattige hjem: »Legemligt er over halvdelen af dem dårligt udrustet på grund af for ringe næringsforhold i opvæksten. Åndeligt er de udrustet med, hvad dansk skole er i stand til at give dem«. ³⁵

Om årsagerne til danske elevers skift til tyske organisationer var rektor Hanssen ikke i tvivl. Det skyldtes tysk pres, der begyndte i 10-års alderen og varede i hvert fald til og med arbejdstjeneste og værnepligt. Ud af de 1291, som havde forladt Duborg-Skolen, anslog han, at 21 havde skiftet til nazistiske organisationer, og han opremse- de deres nye tjenesteorganisationer.

Imidlertid må der på baggrund af Lienhards overgang til og Hans Ronald Jørgensens flirt med nationalsocialismen tilføjes, at tysk pres ikke var hele forklaringen. Frivillig omvendelse forekom også.

Mindretallet og Rigsungdomsloven

I løbet af 1937 begyndte en ny fase i grænsekampen. Den var ikke begrundet i nazistisk ideologi, men var den traditionelle slesvig-holstenske grænsekamp i ny version. I stigende grad blev medlemmer af mindretallet truet med fyringer, indkaldelse til arbejdslejr og andre sociale ulykker, dels lokket med kontante ydelser, hvis børnene blev omskolet til tysk skole. Strategien virkede, og elevtallet i de danske skoler faldt fra 967 i 1936 til 436 i 1944. Det organiserede danske mindretal gik på den måde lige så stille sin opløsning i møde.

Den 1. december 1936 offentliggjorde den tyske regering en lov, der gjorde Hitler-Jugend til den eneste lovlige ungdomsorganisation i Tyskland. Den skulle organisere alle 10-18 årige i Tyskland. I Dansk Spejderkorps Sydsvigs blad *Ravneskriget* julen 1936 tog Svend Johannsen stilling til loven. Under overskriften »En dødsens alvorlig sag« skrev han: »Skønt vi i al almindelighed selvfølgelig vil adlyde det tyske riges love, har vi dog under ingen omstændigheder til hensigt at lade os tvinge ind i et tysk nationalt korps«. Løsningen på problemet havde han også: »Træd ind i spejderkorpsets rækker, alle I piger og drenge, unge mænd og kvinder, der vil kæmpe for vor ret til kulturel frihed!«

Svend Johannsen nøjedes ikke med at opfordre alle til at melde sig ind i spejderkorpsen. I december 1936 skrev han til tre af de gamle

spejderførere. Først slog han fast, at mindretallets ledelse havde til hensigt at organisere hele den danske ungdom i alderen 12-18 år. Sandsynligvis skulle det ske gennem spejderkorpset. Han forudså store vanskeligheder ved at skaffe førere nok, men især var han bekymret for, at »det jo i hvert fald foreløbig [ville] blive umuligt at drive regulær spejdersport med den hele kæmpeflok.³⁶ Valget stod mellem tvungen terrænsport for alle og spejdersport kun for de interesserede. Da frivillighed var et af spejderbevægelsens grundlæggende principper, var de sydslesvigske spejdere nødsaget til at sluge en ideologisk kamel for at undgå at blive indrulleret i Hitler-Jugend.

Mindretalsledelsen forsøgte at opnå en dispensation for sine medlemmer ved at appellere til Berlin. Først tog Jacob Kronika kontakt til Reichjugendführung, og den 12. december 1936 offentliggjordes en skrivelse til »Føreren og rigskansleren for det tyske folk«, hvori der anmodedes om, at elever i de danske skoler måtte blive fritaget for loven. Endvidere tilbød man at sende en delegation til Berlin med supplerende oplysninger.

Jacob Kronikas lobbyarbejde bar frugt. Den 17. februar 1937 indløb meddelelse fra føreren af Jungbann 86, Wilhelm Martens, at: »drengene og piger, der tilhører det danske mindretal, bliver stillet tilbage, indtil ungdomslederen for det tyske rige har givet nærmere anvisning«. ³⁷

Hermed havde man i praksis fået en dispensation for Rigsungdomsloven. Medvirkende til mindretallets sejr var Jacob Kronikas samarbejde med det polske mindretal i Tyskland. Da det havde samme problem med Rigsungdomsloven, henvendte polakkerne sig også til de tyske myndigheder. De bad både om at blive fritaget for tvunget medlemskab af Hitler-Jugend og om et forbud mod tysk propaganda rettet mod polsk ungdom. I april 1937 kunne konsul Laurits Larsen i Flensborg meddele Udenrigsministeriet, at polakkerne forventede at få deres ønsker opfyldt. ³⁸

Det danske mindretal blev fritaget for Hitler-Jugend, men i dagligdagen var der rig lejlighed til at lægge pres på mindretallets børn. Hver sommer kom mange spejdere i lighed med andre elever i de danske skoler på ferie hos plejeforældre i Danmark. I følge en lov af 2. juli 1937 skulle alle skoleelever i Tyskland, der ønskede at rejse til udlandet, have en attest udstedt på det lokale Hitler-Jugend kontor. I Flensborg stillede Hitler-Jugend funktionærer krav om, at eleverne i de danske skoler optrådte med »Heil-Hitler-hilsen«, når de besøgte kontoret for at få attesten. Skoleforeningen protesterede til Reichju-

gendføreren i Berlin, og den 10. januar 1938 meddelte denne, at de flensborgske Hitler-Jugend-kontorer havde fået ordre om ikke at forlange et »Heil Hitler« som betingelse for at udstede attester til elever i de danske skoler.

Spejdernes situation var et spejlbillede på hele mindretallets stilling: På forenings- og institutions-niveau fik man dispensationer fra Berlin, men på gaden i Flensborg blev mindretallets enkeltpersoner sat under pres. Det lod sig dog gøre at klage til højere instanser – med held.

Novemberslaget om Sydslesvigsk Ungdomskorps

Efter at mindretallet i praksis havde opnået en fritagelse for Rigsungdomsloven i februar 1937, fortsatte det daglige arbejde i spejderkorpset, som det plejede. Men undtagelsen var ikke formelt godkendt af Indenrigsministeriet i Berlin. For at få den, henvendte Jacob Kronika sig i juni til en embedsmand i ministeriet og fik det svar, at det vigtigste var de unges legemlige dygtiggørelse. Ministeriet ville derfor forlange et minimum af fysisk træning også i de danske og polske mindretalsorganisationer. Jacob Kronika udbad sig faste retningslinier og regnede med, at det danske mindretal ubesværet kunne udfylde dem. Ja, han skrev: »Her er, mener jeg, et punkt, hvor vi glimrende kan tage fat – frivilligt og med glæde«.

I slutningen af oktober 1937 kunne Jacob Kronika meddele, at indenrigsministeriet fandt, »at det er bedst, at mindretallet selv påtager sig en tilsvarende organisation [som Hitler-Jugend]«. ³⁹ Et hurtigtarbejdende udvalg med blandt andet Hans Harck som medlem kunne den 11. november 1937 fremlægge et forslag om »Sydslesvigsk Ungdomskorps«.

Korpset skulle ledes af et korpseråd, bestående af repræsentanter for skolerne, kirken, forældre, samt de aktive delingsførere. Korpserådet skulle udpege et af dets medlemmer til kassererposten, og alle midler skulle indgå i regnskabet. Der skulle ansættes en lønnet leder, og korpset skulle omfatte alle elever i de danske skoler ældre end 10 år. Korpsets arbejde skulle i lighed med Hitler-Jugend foregå onsdag kl. 15-17 og for alle bestå af eksercits, marchøvelser, terrænsport samt idræt. For pigernes vedkommende var der også husflid, barnepleje og håndgerning på programmet. Korpset skulle inddeles i seks afdelinger plus orkester, og afdelingslederne var allerede udpeget. Det

I efteråret 1937 udløste myndighedernes krav om obligatorisk fysisk træning for alle elever i de danske skoler en hed debat i Dansk Spejderkorps Slesvig. Kardinalspørgsmålet var, om spejderkorpsen skulle bestå af unge, der frivilligt meldte sig, eller være tvungen for alle elever i de danske skoler. Selve den fysiske træning var ikke noget problem, idet den allerede udgjorde en væsentlig del af den almindelige spejdersport. Her ses spejdere under morgengymnastikken på vandreljren i pinsen 1933 ved Sønderborg. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

drejede sig stort set kun om lærere, børnehavepædagoger og en KFUM-ansat.⁴⁰

Den største ideologiske forskel på Sydslesvigsk Ungdomskorps og Dansk Spejderkorps Sydslesvig udgjorde frivillighedsprincippet. Det var frivilligt at være spejder, mens alle elever i de danske skoler skulle have pligt til at deltage i Sydslesvigsk Ungdomskorps.

Den 11. november 1937 blev forslaget behandlet på et møde for alle »relevante« personer. Hvem de »relevante« personer var, tier kilderne om. Men ud fra referaterne må det antages, at alle, der skulle arbejde i korpsen, samt Slesvigsk Forenings ledende personer var til stede.

Arbejdsgruppen havde gjort et grundigt forarbejde og blandt andet overtalt rektor Andreas Hanssen til at støtte forslaget. Han havde også lovet at indkalde til et forældremøde og dér fremlægge forslaget. Stemningen var positiv, og bortset fra enkelte små ændringer ville forslaget kunne vedtages.

Imidlertid skiftede Andreas Hanssen mening inden mødet og vendte sig kraftigt mod forslaget, da det kom til drøftelse: »Er det virkelig nødvendigt? Skal vi efterabe Hitler-Jugend? Laver polakkerne en lignende ungdomsorganisation? Har Jacob Kronika ret i, at oprettelsen af ungdomskorpset er en forudsætning for, at vor ungdom i fremtiden får samme rettigheder og chancer som unge i Hitler-Jugend og Bund deutscher Mädel? Jacob Kronika bør atter henvende sig til indenrigsministeriet og på ny forhøre sig«. ⁴¹ Hermed faldt forslaget.

Andreas Hanssen har ikke efterladt sig noget arkiv, så motiverne for hans kovending kan ikke undersøges. Det kan hans argumenter derimod. Det mest tungtvejende var parallellen til det polske mindretal. Den 5. november 1937 havde Hitler afgivet en officiel erklæring angående det polske mindretal. Han lovede at vise respekt både for tysk og polsk nationalitet samt forbyde forsøg på assimilering ved vold og tvang: »Især må der aldrig blive tale om over for ungdommen at ville udøve noget pres med assimilering for øje«. ⁴²

Hvis man kunne stole på Hitlers ord, var der god grund til at undersøge, om denne erklæring også ville komme til at gælde for det danske mindretal, hvilket Jacob Kronika skulle undersøge. Duborg-Skolens rigsdanske rektor søgte altså at undgå en tilpasning til Hitler-Jugend.

Der var straks større forståelse i den danske udenrigstjeneste for, at det danske mindretal måtte tilpasse sig det totalitære tyske samfund. Spørgsmålet blev behandlet af generalkonsul Marinus L. Yde i Hamborg. Han hørte til de mest tilpasningsivrige i den danske udenrigstjeneste og gav udtryk for den modsatte holdning, idet han advarede kraftigt mod at søge en undtagelse fra Rigsungdomsloven. På langt sigt ville de danske børn »blive en slags borgere af 2. klasse«. Undtagelsen ville være en økonomisk bjørnetjeneste for mindretalsbørnene, fordi de ville få svært ved at få job i det offentlige og besvær på det private arbejdsmarked. Det ville være bedre, at gennemføre tiden i Hitler-Jugend. Vel ville mindretallet »så længe [nazi]bevægelsen er så stærk, som tilfældet er nu, miste de svage karakterer, men dem ville man alligevel miste«. ⁴³

Den overordnede problemstilling i forbindelse med Rigsungdomslovens indførelse var, hvor mange spejderprincipper Dansk Spejderkorps Sydslesvig skulle opgive for at redde hele mindretallets ungdom fra i første omgang Hitler-Jugend og senere fra at blive 2. klasses borgere i Tyskland.

Da Jacob Kronika i efteråret 1937 meddelte, at nu var korpset uundgåeligt, var korpssledelsen villig til ofre spejderprincipperne. Selv Andreas Hanssen bøjede sig for situationens alvor og ville støtte et »dansk-talende Hitler-Jugend« på Duborg-Skolen. Når man tager i betragtning, at det hidtil var lykkedes ham at holde det tysktalende Hitler-Jugend ude fra skolen, var det et stort nederlag for ham. Den polsk-tyske mindretalsaftale af 5. november 1937 kom derfor som sendt fra himlen, idet han den 11. november 1937 med god samvittighed kunne vælte planerne om Sydslesvigsk Ungdomskorps.

Sammenfatning

Afstemningstiden 1919-1920 blev skelsættende for Flensborg, idet kampen mellem dansk og tysk var hårdere dér end i Nordslesvig. Der blev i begge nationale lejre frigjort kræfter, der var mere forbitrede end ved afstemningskampen i Nordslesvig. Den økonomiske krise i Flensborg under 1. verdenskrig, afstemningstiden og grænse-dragningen i 1920 var med til at fastlåse modsætningerne mellem dansk og tysk de næste 20 år. I denne situation blev det danske spejderarbejde begyndt i Flensborg som led i den dansk-nationale bevægelse.

På dansk side blev mange af de unge organiseret af KFUM-spejderne, men det viste sig snart, at den kristne forkyndelse ikke opfyldte behovene for de flensborgske mindretalsunge. Det førte til bruddet i 1922. Derefter var Dansk Spejderkorps Flensborg uafhængigt af både danske og tyske spejderorganisationer. Dansk Spejderkorps Flensborg var også uafhængig af De sydslesvigske Ungdomsorganisationer, og blev domineret af Duborgskolelærere. Let var det imidlertid ikke at styre de unge rebeller. I 1924 arbejdede en patrulje uafhængigt af korpset, og i 1926 blev lærerne udelukket fra den daglige ledelse, som blev overtaget af drenge/unge mænd. Derved kom korpset nærmere til Baden-Powells oprindelige formål. Vel skulle de ikke tjene det store britiske imperium, men det danske mindretal kunne gennem spejderbevægelsen uddanne foreningsformænd og bestyrelsesmedlemmer til fremtrædende poster i den danske bevægelse.

Da Det Danske Spejderkorps fra 1923 lagde vægt på internationalt spejderbroderskab, opstod der en ideologisk forskel mellem det og Dansk Spejderkorps Flensborg, der beholdt den nationale kampideologi. Denne forskel blev forstærket efter 1926, hvor lærerne trådte i

bagrunden, og O.E. Andersen, der personificerede den nationale kampideologi, overtog rollen som korpsideolog for Flensborg-spejderne. Der var også store sociale forskelle mellem Sydslesvig og Danmark. Når spejderdrengene i Hellerup forsøgte sig med primitiv madlavning, så var det primitive et frikvarter fra den trygge overklassedagligdag. Når spejderdrengene i Flensborg praktiserede primitiv madlavning, indebar måltidet et kosttilskud, der måske gjorde, at de ikke gik sultne i seng den dag.

Oprøret i roverpatruljen i 1932 drejede sig om forholdet til kommunismen. Dansk Spejderkorps Flensborg afgrænsede sig i forhold til KPD således, at spejderne godt måtte være overbeviste kommunister, blot de var danske og fortsat passede deres spejderaktiviteter.

Da nazisterne den 30. januar 1933 kom til magten i Tyskland, måtte mindretallet tilpasse sig den nye situation. Ledelsen førte en samarbejdspolitik, der mindede meget om den Danmark førte 1940-1943, og den gav gode resultater. Frem til 1945 nød de danske institutioner og foreninger i udstrakt grad særrettigheder inden for det ellers ensrettede Tyskland. Derimod blev mange enkeltpersoner presset ud af mindretallet.

Det lykkedes det danske mindretal under hele nazismen at bevare et egenliv i et diktatur, om end mange mindretalsmedlemmer blev udsat for individuelt pres og tvunget over i det tyske samfund. Ikke hele mindretallet forblev modstandere af nazismen. Der var danske spejdere, der af egen fri vilje og med fuld begejstring blev tyske nazister. Ludwig Lienhard var ikke den eneste. Disse frivillige omvendelser er slettet både af mindretallets kollektive erindring og i jubilæumsskrifter. Derimod huskes, at både korpschef Svend Johansen og korpsrådsformændene Andreas Hanssen og Bernhard Hansen konsekvent var antinazister.

Den største ideologiske udfordring, som Dansk Spejderkorps Sydslesvig blev udsat for, kom fra dets støtter i Danmark. Da O. E. Andersen tog springet fra dansk nationalisme til dansk nationalsocialisme, måtte tanker i nazismen pludselig virke mindre frastødende for spejderne. På samme måde virkede det, at M. P. Ejerslev i 1934 på Rønshoved Højskole præsenterede sider af nazismen i positivt lys. Når så Jacob Kronika i vinteren 1935 udgav den meget nazivenlige roman *Revolution*, var der tilsyneladende åbnet en ladeport i Dansk Spejderkorps Sydslesvigs antinazistiske ideologiske forsvarsbastion. Meget tyder på at dele af spejderorkestret og for en periode Hans Ronald

Jørgensen følte sig tiltrukket af nationalsocialismen. Men med få undtagelser holdt den antinazistiske front i Dansk Spejderkorps Sydslesvig.

Dansk Spejderkorps Sydslesvig vurderede kommunisme og nazisme forskelligt. Mens det var acceptabelt at være kommunist, blot man passede sit spejderarbejde, så var nazismen uacceptabel, uanset hvor mange spejderdyder man ellers havde. Den afgørende forskel på de to ideologier var, at kommunismen var international, mens nationalsocialismen i Sydslesvig var tysk og derfor antidansk.

Dansk Spejderkorps Sydslesvig gjorde et stort arbejde for at vinde afhoppere tilbage, og da Hans Ronald Jørgensen, efter en kort nazistisk flirt, i december 1936 fravalgte nazismen, kunne han vende tilbage, uden at det fremover belastede hans omdømme. Han var dansk, og det var det afgørende. I modsætning til ham forblev Ludwig Lienhard nazist og blev derfor ikke igen godtaget af det danske mindretal i Sydslesvig.

Som modtræk til ensretningen af det tyske samfund udviklede spejderne i 1937 deres eget alternativ, nemlig planen om »Slesvigsk Ungdomskorps«, der skulle omfatte alle elever i de danske skoler. Det betød dog et brud med spejdernes frivillighedsprincip at almindelig spejdersport skulle opgives, hvilket spaltede spejderne. Sydslesvigere med tysk pas var villige til at acceptere dette for i fremtiden at undgå at blive borgere af 2. klasse med deraf følgende dårlige økonomiske forhold. Rigsdanske lærere i Flensborg vægtede derimod spejderprincipperne højest og standsede planerne om Sydslesvigsk Ungdomskorps.

Dansk Spejderkorps Sydslesvigs historie blev således formet af grænsekampens vilkår og tidens politiske bevægelser. 1. verdenskrig, folkeafstemning, kristen missionsiver, social armod, kommunisme og nazisme var med til at præge vilkårene for spejderarbejdet. I det lange løb forblev dansk nationalismen dog den afgørende grundholdning bag teltslagning, knobbinding og anden spejdersport.

Denne artikel er et omarbejdet speciale i historie på Syddansk Universitet. Specialet i dets fulde længde findes i Den slesvigske Samling på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg.

NOTER

Forkortelser:

ADCB: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

RA UM: Rigsarkivet. Udenrigsministeriet.

1. I Meddelelser om nyt og gammelt fra Spejder-museet på Tydal nr. 8. og 9 har Lars N. Henningsen indledt beskrivelsen af dansk spejderarbejde i Flensborg mellem verdenskrigene.
2. Dansk Spejderkorps Sydslesvig 1919-1969.
3. Væbneren 1920 nr. 1 side 11-13.
4. Ad kirkens veje blandt dansk ungdom i Slesvig side 17.
5. Grænsevagten 1922-23 side 513.
6. ADCB F108-4-5.
7. Protokollen for Dansk Spejderkorps Flensborg side 32.
8. Flensborg Avis d. 23.11.1926.
9. Noack, Johan Peter: Det danske mindretal i Sydslesvig side 314 og 315.
10. Dansk Spejderkorps Sydslesvig 1919-1944 side 19.
11. Aarhus Stiftstidende 1.6.1928.
12. Det Unge Grænseværn nr. 9 oktober 1934.
13. ADCB P 195-3: O.E. Andersen som spejderfører side 6.
14. ADCB F 108 1-2. Årsberetning for roverarbejdet den 1.2.1931.
15. ADCB F 108 1-2. Årsberetning for roverarbejdet den 28.9.1932.
16. Lorenzen, Karl Heinz: Holdninger har en pris, side 18.
17. ADCB 195. Brev fra O.E. Andersen til Lienhard den 4.3.1933 og Kronika, Jacob: Midt i fjendens lejr side 265.
18. ADCB P 195-2. Brev fra O.E. Andersen til Lienhardt den 4.3.1933.
19. En Bok om Estlands Svenskar side 205.
20. ADCB P 221-6 Brev fra O.E. Andersen til Lienhard den 15.6.1934.
21. ADCB P 287 brev fra O.E. Andersen til Hans Paulsen den 12.10.1934.
22. ADCB P 131 Hans Ronald Jørgensen. Mappe Ejerslev.
23. Grænsevagten 1929 side 367.
24. Rasmussen, René: Jacob Kronika in Berlin 1939-1945. I Grenzfriedenshefte 2002. nr. 1.
25. ADCB F 108 3-3a brev fra Hans Ronald Jørgensen den 22.3.1935.
26. ADCB F 108 3-3a brev fra Henrik Born den 27.8.1935.
27. ADCB P 131 Hans Ronald Jørgensen lommebog for 1935.
28. ADCB F 108 3-3a brev fra Hans Ronald Jørgensen den 12.9.1935.
29. ADCB F 108 3-3b brev fra Svend Johannsen den 31.10.1935.
30. ADCB F 108 3-3d brev fra Hans Ronald Jørgensen den 15.12.1935.
31. ADCB P 131 Hans Ronald Jørgensen. Mappe med arbejdstjeneste.
32. ADCB P 131 mappe: Arbejdstjeneste og militærtjeneste. Brev fra Hans Harck den 24.11.1936.
33. ADCB F 108 3-3b brev fra Hans Paulsen til Hans Beck den 8.10.1935.
34. RA. UM. Flensborg konsulat 7.C.33 pakke 6.
35. RA UM Flensborg konsulat 7.C.33 pakke 6.
36. ADCB F 108 3-3d breve til blandt andre Hans Paulsen.
37. ADCB I 61-3-4 Brev fra Martens den 17.2.1937.
38. RA UM 7.Y.5.D. indberetning fra Marinus Yde den 22.2.1937.
39. ADCB F 5-4 referat af møde den 28.10.1937.
40. ADCB F 5-4 forslag til dannelse af Sydslesvigsk Ungdomskorps.
41. ADCB P 29 brev fra Tage Jessen til Jacob Kronika.
42. Grænsevagten (december) 1937 side 511.
43. RA UM 7.Y.5.D indberetning fra Marinus Yde den 22.2.1937.